

TALLINNA 18+ JA RISKIOHUS NOORTE OSALEMINE NOORSOOTÖÖS

Uuringu kokkuvõte

Tallinna Spordi- ja Noorsooamet

Tallinn 2016

SISUKORD

Sissejuhatus	2
Teoreetiline taust	3
Uurimuse korraldus	7
Tulemused: 18-26-aastased noorte arvamused	10
Tulemused: 13-15-aastaste riskikäitumisega noorte arvamused	18
Kokkuvõte	25
Kasutatud allikad	28
Lisa 1	30
Lisa 2	32

SISSEJUHATUS

Uuring viidi läbi Tallinna Spordi- ja Noorsooameti tellimisel koostöös mittetulundusühinguga RuaCrew ning Tallinna Ülikooli noorsootöö eriala üliõpilastega.

Uuringu eesmärgiks oli kirjeldada Tallinna noorte arvamusi ja eelistusi vaba aja sisustamise osas kahes sihtrühmas:

- 1) noored vanuses 18-26 eluaastat
- 2) riskikäitumisega või riskiohus noored vanuses 13-15 eluaastat.

Uuring täiendab 2010. aastal läbi viidud uuringut „Tallinna noorte osalemine noorsootöös. Koolinoorte ja lapsevanemate arvamus“ kahe sihtrühma põhjalikumate hinnangutega vaba aja veetmisele. Kvalitatiivne uuring lubab heita sügavama ja sisulisema pilgu numbriliste näitajate taha, mõista täpsemalt teenuste kasutajate vajadusi ning ootusi – asjaolud, mis on olulised teenuste pakkujatele ning arendajatele. Käesoleva uuringu esitus langeb kokku juba nimetatud Tallinna noorte osalemist noorsootöös kirjeldava uuringu kordusuuringu valmimisega ning võimaldab sisulisemalt arutleda Tallinna noorte vaba aja eelistuste ja ootuste teemal.

Käesoleva uuringu andmed koguti 2014. aasta lõpus mittetulundusühingu RuaCrew meeskonna kaasabil, kellele eelnevalt korraldati fookusgruppide läbiviimise koolitus koostöös sotsiaal- ja turu-uuringufirmaga Saar Poll. Andmeid töötlesid ja analüüsisid 2015. aasta esimeses pooles Tallinna Ülikooli noorsootöö eriala üliõpilased Kristel Randma ja Terje Tamm, kes ühtlasi kasutasid tulemusi oma lõputöö jaoks. Üliõpilased osalesid ka fookusgruppide läbiviimisel vaatlejatena.

Kokkuvõtte on koostatud tuginedes suuremas osas üliõpilaste lõputöödele, mida juhendaja on kokkuvõtte jaoks koondanud, vajadusel täiendanud ja toimetanud. Üliõpilastööde originaaltekstid on leitavad Tallinna Ülikooli e-teadusraamatukogu ETERA vahendusel (www.etera.ee): Kristel Randma (2015) „Noorsootöö võimalused Tallinnas: 18-26-aastaste noorte teadlikkus ja ootused“ (juhendaja Ilona-Evelyn Rannala, PhD) ning Terje Tamm (2015) „13-15-aastaste riskikäitumisega noorte ootused vaba aja veetmise võimalustele Tallinnas“ (juhendaja Ilona-Evelyn Rannala, PhD).

Tallinna Spordi- ja Noorsooamet tänab uuringu valmimisele kaasa aidanud inimesi ja uuringus osalenud noori. Hea mälestuse ja tänuga meenutame Andrus Saart firmast Saar Poll, kellega see jäi viimaseks koostööks.

TEOREETILINE TAUST

Kui veel mõnikümmend aastat tagasi oli levinud arvamus, et noored pole piisava valmidusega ühiskonnaelus otsustaval tasandil kaasalöömiseks ning juhtimiseks, siis viimasel ajal on olukord muutunud - noori proovitakse üha enam kaasata, eriti poliitilistesse ja neid puudutavatesse otsustesse. (Taru, 2013) Hiljutine näide Eestis selles kontekstis on valimisea langetamine kohaliku omavalitsuse valimistel 16. eluaastale. Kaasamine on noorsootöö kontekstis huvirühmadega konsulteerimine, nende informeerimine ning osaluse suurendamine. Noored on ressurss, mida tuleb neid endid puudutavate küsimuste lahendamisel kasutada. Läbi kaasamise saavad noored väärtuslikke kogemusi, oma häält ja mõtteid kuuldavaks teha, lisaks teavad nemad enda vanuserühma probleeme ja tugevusi kõige paremini. (Trumm, 2013)

2002. aastal tulid Marc Jans ja Kurt De Backer välja kaasamisteooriaga mis selgitab, kuidas noored ühiskonnaelus aktiivselt kaasa lööksid. Selleks on vaja tasakaalu kolme faktori vahel: väljakutse olemasolu, võimekus ja seotus. Esmalt on noorel tarvis tunnet, et see, mida ta ette võtab, on tema jaoks kas sotsiaalne või personaalne väljakutse. Võimekuse all mõistetakse tunnet, et tehtavast saab keegi kasu, eriti silmaga nähtavat. Kui noor saab aru ja kogeb, et ta on suuteline midagi muutma, korda saatma, parandama, siis on ka motivatsioon osalemiseks tunduvalt suurem. Viimasena seotuse tunnetus nii teiste omavanuste ja sama eesmärgiga noortega, juhendajatega, kogukondadega, organisatsioonidega jne. Head suhted ja toetus teistelt osapooltelt loovad noorele kindlustunde ning aitavad ühiselt ülesandega paremini hakkama saada. Need kolm osa peavad olema üksteisega tasakaalus, sest kui näiteks töpuudub väljakutse, ilmneb rutiin ja tekib tüdimus. (De Backer & Jans, 2002) Töötanud välja antud mudeli, rõhutavad De Backer ja Jans, et kaasamine on edukas juhul, kui on arvestatud noorte kohalike oludega. Seda seetõttu, et noored on demograafilises kontekstis heterogeenne rühm inimesi. (Peterson, 2014) Kaasamise teema juures on oluline märkida, et üldiselt leitakse, et sotsiaalselt kehvemas olukorras ning riskikäitumisega noorte kaasamine on osutunud keeruliseks. Tommi Hoikkala (2009) viitab Howard Williamsoni (1997) hinnangule, millega öeldakse, et madalama staatusega (nullstaatusega) noorte inimeste õigusi on järjekondlalt rikutud mitte ainult ühiskonnaelus osalemise, vaid ka nende igapäevaelu puudutavate otsuste osas.

Noorte tööelule eelnev faas on üha pikenemas, kuna neil puuduvad eelnevad nõutud kogemused, vajalik haridus, või tahe/motivatsioon/võimalused tööturule suunduda. Ei saa

kindel olla, et peale õpingute lõpetamist tööd leitakse ning see suurendab ebakindlust nii enese, kui ühiskonna ja iseseisvuse saavutamise suhtes. Tänapäevaste noorte generatsiooni iseloomustab tihe kindluse ja ebakindluse vahel liikumine, eriti oma tuleviku suhtes, ning ebakorrapärased üleminekuprotsessid, mis ei ole enam sirgjoonelised. Nii võivad noored tänapäeval iseseisvuda tunduvalt hiljem ning tööturule sisenemine ja pereelu alustamine lükkub tõenäolisemalt samuti hilisemaks. On levinud olukorrad, kus töö kaotanud või tööd mitteleidnud noor pöördub (võimalik, et peale õpinguid) tagasi vanematekoju, jäädes sinna pikaks ajaks. Nii tekib mugavustsoon, millest on raske välja tulla. Raske on välja tulla ka n-ö ebaõnnestumise tsüklist, mis seostub mitme süsteemi vahele jäämise või nendest väljalangemisega – näiteks haridussüsteemist väljalangemine ja tööturule mittejäätmine. Mõnedel andmetel on Eestis noori, kes ei õpi, tööta ega osale täienduskoolituses kuni 40 000 (Trumm, Kasearu, 2013). Kui paljud neist on riskiohus või riskikäitumisega, on ilmselt keeruline hinnata. Riskikäitumiseks peetakse üldiselt käitumist, millel on ebasoodne mõju inimesele endale või teda ümbritsevatele inimestele. Siia alla võivad mahtuda erinevad sõltuvuskäitumised, hasartkäitumine, agressiivsus jm (Rannala, 2014). Euroopa Liidu esimene noorsooraport tõi välja, et teatud noortegruppidel on suurem tõenäosus kokku puutuda sotsiaalse tõrjutuse ja vaesusega, nimetades just noori, kes langevad varakult haridussüsteemist välja või on tagasihoidlike õpitulemustega, sisserännanud, erivajadustega, madala sotsiaalmajandusliku staatusega keskkonnast pärit noored, vägivallakogemusega või sõltuvusaineid tarvitavad noored (EU Youth raport, 2009, 38 viidatud Enn, 2013, 11).

80ndatel hakkasid teadlased uurima põhjuseid, miks noored, kes elasid halvades elutingimustes ja olid riskikäitumisega, saavutasid vaatamata sellele ikkagi häid tulemusi nii füüsilistes kui vaimsetes tegevustes. Hakati uurima, millised riskitegurid noori ümbritsesid (näiteks olid need individuaalsed vaimse tervise probleemid, koolist väljalangemine, vanemate halb majanduslik olukord), kuid samas püüti aru saada, et millised tegurid aitasid noorel vaatamata riskiteguritele eluga edukalt hakkama saada. Riskitegureid tasakaalustavaid tegureid hakati nimetama kaitseteguriteks, sest need tasakaalustasid riske, mistõttu oli noorel suurem tõenäosus oma eluga edukalt hakkama saada (Ungar, 2005, xvi-xxiii). Kaitsetegureid (mõnes kontseptsioonis kirjeldatud ka kui resilentsuse ehk vastupanuvõime tegurid) on esiteks individuaalsed omapärad, näiteks temperament, enesehinnang, võimekus, IQ. Teiseks perekond ja selle toetus noore arengule ja kolmandaks toetav inimene või asutus või huvialad väljaspool perekonda. Seega on üheks oluliseks kaitseteguriks ja võimaluseks riskiohus

noorte toetamine nende vaba aja mõtestatud sisustamise ning positiivse täiskasvanu olemasolu (noorsootöötaja) abil.

Noorte valikuid mõjutavad erinevad tegurid: 2012. aastal läbi viidud uuring näitab näiteks, et abiturientide karjäärivalikud sõltuvad pere ja sõprade mõjust, tööturu nõuetest, isiklikust tahtest, riigieksamitest ja oskustest tulenevatest piirangutest, õppimisvõimalustest üldiselt ning materiaaletest kaalutlustest. Kõrgharidust lähevad omandama sageli sotsiaalselt ja majanduslikult paremal järjel olevate perede lapsed. Sellist valikut soosivad paremad tulemused riigieksamil, õpitahe ja kogetud eduelamused koolis. Kõrgharidus näib koolilõpetajatele olevat parim valik võimalikest ka siis, kui ei olda veel kindlad, mis valdkonnas tulevikus tööle soovitakse hakata. Pole harvad juhud, kui minnakse edasi õppima ala, mille vastu süvendatud huvi puudub, et kõrgharidust tõestav diplom kätte saada. (Mägi & Nestor, 2012) Teistmoodi pilt avaneb aga riskikäitumisega noorte valikutest nende seniste kogemuste taustal. Varasemad uuringud on näidanud, et riskikäitumisega noored kogevad koolis tõrjutust, eduelamusi õppimisest üldiselt ei saa, on sageli konfliktis neid ümbritsevate oluliste täiskasvanutega, kuid suhtuvad samas positiivselt erinevate huvialade proovimisse (mis erinevatel põhjustel, sh pere sotsiaalmajanduslik toimetulek ei pruugi realiseeruda). Oma tulevikuvõimalusi kirjeldavad pigem läbi töö kui õppimise (vt näiteks Rannala, 2014). Seega, noored ei ole tõesti homogeenne sihtrühm ja sellega tuleb noorsootöö korraldamisel ka arvestada.

"Tallinna noorsootöö arengusuunad 2006–2010" nimetas 2005. aastal Tallinna noorsootöö nõrkuseks seda, et omatakse vähest objektiivset teavet noorte vaba aja veetmise trendide, infohankimise harjumuste, osalussoovide osas. Kuna noorsootöö sihtgrupiks on noored vanuses 7–26, tuleb hoolitseda selle eest, et kogu vanuserühm oleks tähelepanu all ja kõigi vajadustega arvestatakse, sh vähemate võimalustega noorte vajadustega. Noore huvidest ja vajadustest lähtumine on üks kolmest lõimitud noortepoliitika põhimõttest (Kost, 2013). Lõimitud noortepoliitika lähtub vajaduste arvestamisel noore kujunemisetappide jaotusest, mille järgi on näiteks 18–26-aastaselt noorel vajadus kodanikuvastutuse, õppimise, toimetuleku, töö, tugivõrgustiku ja iseseisvumise järele. Et erinevad noorsootööga seonduvad arengukavad ja strateegiad toimiksid, on tarvis olla teadlik tegelikkusest. Selleks korraldatakse Eestis mitmendat aastat noorteseiret, mis on laiapõhjaline ja käsitleb igal aastal erinevaid teemasid seoses noorte eluoluga. (Kost, 2013) Noorteseire aastaraamat 2013 oli

näiteks täies ulatuses pühendatud vähemate võimalustega noorte eluolu kirjeldamisele Eestis. Käesolev uuring ei ole Tallinna noorte eluolu ja võimaluste uurimiste nimekirjas esimene ning lubab lisada noorte isiklike arvamusi ja tõlgendusi olemasolevatele uuringutulemustele.

Tallinna kehtiv noorsootöö arengukava aastateks 2012–2016 kannab endas visiooni osaluskogemuse ja vabatahtliku töö kaasabil kasvatada hoolivaid, empaatilisi ja aktiivseid kodanikke (Tallinna noorsootöö arengukava, 2012;) Tallinna noorsootöö arengukavas 2012–2016 on vajadusena ära märgitud luua täiskasvanud noortele võimalusi noorsootöös osalemiseks. Selle saavutamiseks mõeldud alategevuste hulka kuuluvad näiteks Programmi Erasmus+ võimaluste tutvustamine, praktikakohtade võimaldamine ja tasuta koolitused. Lisaks noortevahetused, omaalgatusprojektid, mentorlusprogrammid, noorte kultuuriprojektid, noorte lastevanemate programmid jne. Tallinna noorsootöö arengukavas 2012–2016 on üheks eesmärgiks seatud vajalike teenuste kättesaadavuse tagamine kogu vanusegrupi ulatuses (7–26), selle indikaatoriks on noortekeskuste tegevustes vanusrühma 18+ kuuluvate osalejate arvu suurendamine. Kui aastal 2010 oli see 14 775, siis 2016. aastaks peaks see kasvama 15 000-ni. Ideaalis on arengukava järgi 2016. aastaks 18+ noortele tagatud võrdsed võimalused koolinoortega noorsootöös osalemiseks, võttes arvesse sihtgrupi eripärasid ja vajadusi. Sihtgrupile korraldatakse üritusi nii noortekeskustes kui väljaspool tavapäraseid noorteaustusi. Riskiohus noortega töö esijoonel on arengukavas mobiilse noorsootöö arendamine ning arengukavas on mobiilse noorsootöö kontaktideks arvestatud kuni 9 000 kontakti tänavatöö raames aastas.

Kuigi 7–26-aastaste noorte osalusaktiivsus on Eestis väga suur, on noore täiskasvanuks saamisel märgata osalusaktiivsuse langemist (statistika kohaselt kuni kolm korda) ning kui üldse millegagi tegeletakse, siis enamasti ühe tegevusega korraga. 2011. aastal moodustasid 19–26-aastastest noortest 15% need, kes ei osalenud viimase 3 aasta jooksul üheski tegevuses. Ühelt poolt on see seotud pereelu alustamise või tööturule suundumisega, liigse kooli- või töökoormusega, kuid samas pole täiskasvanud noortele suunatud, neile sobivaid noorsootöö võimalusi nii palju, kui neid on 7–18-aastastele. Olemasolevate võimalustega ei olda aga tihtipeale teabepuuduse tõttu kursis. (Batueva & Kirss, 2012)

UURIMUSE KORRALDUS

Käesoleva uurimuse uurimisprobleemiks on ühelt poolt Tallinna linna 18–26-aastaste noorte ning teiselt poolt 13–15-aastaste riskikäitumisega noorte vähene kaasatus noorsootöösse, teabepuudus ja ea-või asjakohaste noorsootöö võimaluste nappus. Uurimuse eesmärgiks on vastavalt intervjuu teemagruppidele teada saada noorte hinnangud, ootused ja teadlikkus noorsootöö võimaluste osas ning uurida, mis oleks neile huvipakkuvad tegevused. Eesmärgi saavutamiseks uuriti mõlema sihtrühma noorte aktiivsust noorsootöös, teadlikkust neile pakutavatest noorsootöö võimalustest ning 18-26-aastaste noorte puhul ka arvamusi sellest, kuidas nad muudaksid noorsootöö täiskasvanud noortele atraktiivsemaks. Uuriti, millistes tegevustes on noored (olnud) hõivatud ja kuidas nad näevad enda kaasamist noorsootöösse üldiselt.

Andmekogumise meetodiks oli fookusgruupiintervjuu, mis on sellelaadse uuringu puhul parim valik, kuna võimaldab läbi otsese suhtluse teada saada sihtrühma arvamusi, väärtusi ja teadmisi. Fookusgruupiintervjuu on kvalitatiivne meetod, kus osaleb kuni 10 inimest ning intervjuu juhtija. Fookusgrupiks on inimrühm, kelle on uurija mingi kriteeriumi järgi (näiteks sugu, vanus) välja valinud ja seejärel kokku kutsunud, et arutada ning kommenteerida kindlat teemat läbi isikliku kogemuse. Intervjuu juhi ülesanne on intervjuu käigus innustada osalejaid kaasa mõtlema, esitada neutraalselt vajalikke täiendavaid küsimusi ning hoida arutelu üleval. (Laherand, 2008) Uurimuses kasutatud küsimustik on jaotatud neljaks ploki, mis jagunevad Cannelli ja Kahni (1968) käsitlemise järgi kahte kategooriasse: esmased küsimused, mis juhatavad teema sisse ning „lõhuvad jääd“ ja teisesed, juba spetsiifilisemad küsimused. (Cameron, 2005) Intervjuu sisaldas 23 küsimust (vt Lisa 1), esitati ka üksikuid täiendavaid lisaküsimusi. Küsimused liigituvad oma sisult nelja teemasse, kuigi kahe sihtrühma vahel on mõningaid erinevusi tulemuste esitlemisel: 1) noorsootöös ja huvitegevuses osalemine, 2) vaba aeg pere ja sõpradega (vanemate noorte puhul ka enesearendamine ja nooremate puhul eraldi suhted vanematega), 3) töökogemus (13-15-aastaste puhul liidetud noorsootöös osalemise tulemustega, samas uuriti nende puhul eraldi riskikäitumisega ja õigusrikkumistega seonduvat), 4) noorteinfo ja tugiteenused. Uurimistulemused on esitatud uuringusse valitud sihtrühmadest ja teemadest lähtuvalt.

18-26-aastaste sihtrühmas viidi läbi 2 intervjuud. Esimese intervjuu maht ajaliselt oli kaks tundi, teise maht poolteist tundi. Esimene intervjuu toimus 10.11.2014 Männiku noortekeskuses üheksa noorega ning teine 17.11.2014 seitsme noorega Kesklinnas, Mahena

keskuse ruumides. Kokku osales seega fookusgruppiintervjuudes 16 noort. Noorte värbamiseks intervjuudesse tehti aktiivset teavitust läbi noorteühenduste ning spordi- ja noorsoameti kontaktlistide ning sotsiaalmeedias. Intervjuud toimusid eesti keeles, kuid kaasatud olid ka vene emakeelega noored, kes suutsid intervjuud eesti keeles anda. Intervjuu juhtideks olid Anna Frank-Viron ning Annegrete Johanson. Intervjuude juures osales vaatejana Tallinna Ülikooli noorsootöö eriala üliõpilane Kristel Randma, kes tegi märkmeid vastajate emotsioonidest ja vahemärkustest parema transkribeerimistulemuse nimel. Peale intervjuusid transkribeeris üliõpilane intervjuud helisalvestiselt virtuaalsele kujule. Kokku saadi 36 lehekülge transkribeeritud teksti.

13-15-aastaste sihtrühmas viidi läbi 4 intervjuud - kaks fookusgruppiintervjuud eestikeelsete noorte seas, kus juhtideks olid Anna Frank-Viron ja Annegrete Johanson ja kaks venekeelset fookusgruppi, kus olid juhtideks Tatiana Romanov ja Oljana Damaskina. Üliõpilne Terje Tamm osales vaatejana eestikeelsete fookusgruppide juures ja tegi märkmeid meeleolu jm osas. Fookusgruppides osales kokku 30 noort, eesti keelt emakeelena kõnelevaid noori oli 14 ja 16 vene keelt emakeelena kõnelevat noort. Eestikeelsed intervjuud toimusid 04.11.2014 Tallinna Laste Turvakeskuses ja 05.11.2014 Kesklinnas Mahena keskuse ruumides. Venekeelsed intervjuud toimusid mõlemad 06.11.2015 eri kellaaegadel Tallinna Laste Turvakeskuses. Kokku saadi 86 lehekülge transkribeeritud teksti. Venekeelsed tekstid tõlgiti eesti keelde intervjuujuhtide poolt.

Fookusgruppiintervjuude komplekteerimine vanusgrupi 13-15-aastaste osas toimus põhiliselt läbi Tallinna Laste Turvakeskuse ja koolide tugispetsialistide. Asutuste kontaktisikuid teavitati uuringu eesmärgist ja paluti luba noorte osalemiseks intervjuudes. Lastevanemate teavitamine käis vastavalt asutuste sisekorrale. Intervjuude alguses küsiti alati osalejatelt luba kogu jutu salvestamiseks diktofoniga ja tutvustati uurimuse eesmärki. Selgitati, et intervjuud on anonüümsed ning osalejate nimesid ei avaldata. Väike grupp ning hubane keskkond soodustasid üldiselt noorte avanemist ja laiemaid arvamused avaldusi.

Fookusgruppiintervjuude tsitaadid on tähistatud järgmiselt: 18-26-aastaste osas ainult vastajate numbriga järgi: V1-V16. Esimesel fookusgruppiintervjuul osales kolm noormeest ja kuus neiu (V1-V9), teisel intervjuul osales kaks noormeest ja viis neiu (V10-V16).

Riskikäitumisega noorte fookusgruppide tähistuses lisandub fookusgruppiintervjuu tähis, vastavalt näiteks kas eestikeelne esimene (Ee1) või venekeelne esimene (Ve1), millele järgneb

vastaja number konkreetses fookusgrupis. Täpsemalt: Ee1 (V1-V6), Ee2 (V1-V8); Ve1 (V1-V8); Ve2 (V1-V8).

Kõigi fookusgrupis osalejate soo, peretausta ja elukoha kohta (linnaosa täpsusega) näeb täpsemaid andmeid lisast 2.

TULEMUSED: 18-26-aastaste noorte arvamused noorsootööst Tallinnas

Noorsootöös ja huvitegevuses osalemine

Siin käsitletakse kahes fookusgruupiintervjuus osalenud noorte aktiivsust noorsootöös osalemisel, nende ettepanekuid noorsootöö võimaluste parendamiseks.

Vastustest selgub, et kolm noort on osalenud malevates, 14 noort aga laagrites, kellest kolm on laagris lausa töötanud. Mainiti, et laagrisse satuti enamasti kooli vahendusel, mõnel juhul ka sõbra soovitusel. Kõik 16 vastajast on mingil eluperioodil osalenud huvitegevuses - nii koolisisesele kui väljaspool seda. Nii mõnedki noored olid ka intervjuu toimumise aja seisuga hõivatud mõnes huviringis, huvitegevuses, treeningus. Neid, kes ennast otseselt üheski huvitegevuses osalejaks ei pea enam, on 11. Kaheksa vastajat tegelevad töö või kooli kõrvalt pigem iseseisva sportimisega. Huvitegevust seostati paaril juhul ka töökohaga ja tööülesannetega, kus hetkel hõivatud ollakse. Põhjuseks, miks huvitegevuses enam niivõrd aktiivsed ei olda, toodi peamiselt välja ajapuudus töö ja koolielu tõttu, aga ka huvi kadumine varasemalt harrastatud tegevuse vastu, konflikte ringikaaslastega ja terviseprobleeme.

V3: "Minul tuli kindlasti kool vahele, siis mida klass edasi läks, seda pikemad need tunnid olid, huviringid hakkasid palju hiljem pihta ja siis ma jõuan muidu liiga hilja koju ju.. õppimisele pidi keskenduma rohkem. Siis ei saanud."

V4: "/../ aga et tennis jäi selle pärast pooleli, et mul on hüppeliigesega jamad ja siis hiljem tuli tööpäev juba."

V6: "/../suured niikuinii keegi ei huvitu, sest meie koolipäevad lõppevad niikuinii viiestkuuest enam-vähem, siis keegi enam ei jaksagi peale seda mingitele huviringidele väga mõelda."

Noortekeskusi on külastanud enamik noori, neli neist pole kordagi keskustesse sattunud ning üks on vaid paariks minutiks sisse asutunud. Üks vastajatest on ise noorsootöö valdkonnas hõivatuna noortekeskuses töötanud. Mainiti, et enamik külastusi jäävad lapsepõlveaega, kui külastati huviringe, või siis käidi keskuses sõprade initsiatiivil. Peale sõprade mõju nimetati külastuse põhjuseks huvitegevusi või erinevaid võimalusi, nagu piljard, skatepark jne.

V1: "Eakaaslased viisid ükspäev kaasa kunagi väiksena ja paar korda olen käinud nüüdki seal /../. Noh, võib-olla pinksi sai mängida, see mulle meeldis, ja siis oli kõrval skatepark, seal sai sõita ka."

V2: "/../ et seal toodi uus piljardilaud, siis sinna sõbrad on kutsunud, et palun mängime."

V3: *" / ..üks asi meeldis veel.. siis seal olid arvutid ka / ..."*

V12: *"Ma niisama nagu selle keskuse pärast pole kordagi noortekeskuses käinud. / ..mu abikaasa töötas seal."*

Küsimusele, mis noortele noortekeskuse juures meeldis, toodi vastuseks erinevad võimalused, mängud, arvuti kasutamise võimalus, üritused ning ka tasuta söök. Ebameeldivust põhjustasid enamasti seltskond, ooteajad tegevustele (mängudele), ebamugav keskkond ja uuendamist vajavad ruumid, sisutus. Väljendati, et noortekeskused sobivad pigem noorematele, kui nemad. Üks vastajatest ei teadnud, et noortekeskuse sihtgrupiks on 7–26-aastased noored ja arvas, et temavanustele pole see enam sobilik koht.

V6: *"Seal (kohanimi anonüümsuse tagamise huvides välja jäetud) on alati väga värviline seltskond, siis sa ei taha kunagi minna kuskile sellisesse kohta / .."*

V5: *"Ee.. suht igav. Seal ei olnud midagi nagu .. midagi huvitavat ja lähedat ja minu arust ei olnud isegi tore seltskond koos, et seal ühed mängisid ping-pongi ja neil oli suht suva teistest inimestest."*

V7: *" / ..Et, kui seal käib iga päev nii palju noori läbi ja see on nihuke urgas, et paha hakkab, siis miks renoveeritakse sellist koledust. Seal oleks reaalselt suvel aeg, kui ta pausil on, buldooseriga maha lasta ja uus peale ehitada."*

V1: *"Seal võiks midagi nagu rohkem huvi pakkuda, minule ta enam ei paku, sest ma olen nii vana. Mingi 14–16, 17-aastastele oleks see jah sobilik."*

Ettepanekutena, kuidas noortekeskuseid täiskasvanud noortele atraktiivsemaks muuta, toodi välja sõbralikum keskkond nii töötajate kui küllastajate poolel, eakohaste (ning võimalikult erinevate) huvitegevuste korraldamine. Ettepanekuid huvitegevuste mitmekesistamiseks tehti lähtudes pigem enda huvialadest (luua võimalused ratsutamiseks, tennise mängimiseks jne). Mitmed pidasid oluliseks keskkonna hubasemaks, kutsuvamaks ja noortesõbralikumaks muutmist ja renoveerimist. Hubasuse lisamiseks võiks noorte arvates luua filmide vaatamise võimalused: näiteks teleriekraani ja patjade kasutuselevõtt. Mõeldi ka noortekeskuse küllastajate kontrollimist, et suurendada turvatunnet (seeläbi vähendada ka noorematele küllastajatele halva eeskuju andmise probleemi). Üliõpilaste vaatenurgast esitati mõte, et noortekeskuste lahtiolekuajad võiksid olla paar tundi pikemad (kuid samas mõeldi ka selle peale, et nii hilja poleks eriti küllastajaid) ning võidakse luua õppimisnurgad koos tuutoritega, printimisvõimalused ja tagada tugiteenuste osutamine ja nõustajad, kuna viimaste juurde on

raske vastuvõtuaegu saada. Nimetati veel suitsetamiseks eraldi alade loomist, rohkem tasuta huviringe.

V3: "/../ Ülikoolis läheb tõesti nagu.. konspektid ja asjad pannakse internetti üles ja väga palju on vaja printida, et äkki mingid printimisvõimalused. Võib-olla kindlasti mingi sotsiaaltöötaja või mingi psühholoog, kes võib-olla aitab sulle abi anda, või midagi./../ja noh, mõnusad diivanid ja asjad, et oleks mugav."

V8: "Noo, mind on kodust suht raske välja saada, aga ma arvan, et ma läheks noortekeskusesse, kui seal oleks mingi sihuke hubane padjatuba, kus on terve põrand patju täis ja siis mingi suur kinoekraan, kus saaks filme vaadata."

Õpilasesindusse (ÕE) on keskkoolis käies kuulunud kolm vastajat. Üldine arvamus ÕE tööst rõhus sellele, et sinna kuuluvad õpilastel on väga vähe vaba aega, mis on ka üks põhjustest, miks sellega liituma ei kiputa. Ühelt poolt nähakse ÕE liikmeid aktiivsete, julgete ja esinduslikena, kuid oli ka arvamusi, mille kohaselt ÕE liikmed kasutasid n-ö oma võimu ära, luues õpilaste ebavõrdust soosivaid reegleid ning arvati, et nad midagi rohkemat ei tee, kui vahel korraldavad mõne ürituse, või saavad vahel oma ruumis kokku.

V2: "/../siis nad tegid seal igasuguseid oma seaduseid. Kes tohib kuhu autot parkida, et nemad ikka tohivad maja ees ja teised parkigu maja taha, siis kõik suhtusid neisse nagu.. keegi ei pannud tähele neid enam. See oli nagu täielik lollus. /../"

V9: "/../pigem on klassid korraldanud üritusi, mitte ÕE."

V14: "/../hästi aktiivsed ka just õpilaste esindamise suhtes, et korraldavad ise ka koolis igasuguseid üritusi ja.. ja heaks eeskujuks teistele ka, noortematele pealetulijatele just."

Valdavalt puudus noorteorganisatsiooni kuulumise kogemus, kuid need, kes neisse kuulunud on, omavad kogemust Eesti Laste Organisatsioonis, Eesti Noorteühenduste Liidus ja Entrumis. Küsimuse peale, milliseid noorteorganisatsioone või -programme üldse teatakse, oli kõige populaarsemaks vastuseks Entrum, mis on sisult ettevõtlikkusideede konkurss. Need, kes ise ühtegi organisatsiooni kuulunud ei ole, ei osanud enamasti teisi noorteorganisatsioone nimetada (va. eelnev näide - Entrum). Ei oldud teadlikud ka noorteorganisatsioonide poolt alustatud ettevõtmistest, nagu osaluskogud, demokraatiaprojektid.

V2: "Ei noh, kui nad (ENL) räägivad siin valimisõiguse langetamisest, et meil juba on valimisõigus. See ei puutu enam meisse."

V7: (Entrumist) *"Põhiline on see, et Tanel Padar esines, selle pärast tulidki paljud kohale. / ..see oli selline läbujutt seal, lihtsalt räägiti, kes, kuidas, mida on saavutanud. Otseselt see midagi ei anna, võid ju nendes töötubades käia, aga.. mingi.. võib-olla mõte tekib, aga inimesel kaob kiiresti motivatsioon ära, ja see ei ole tulemuslik."*

Kokkuvõtlikult saab öelda, et fookusgrupis osalenud täiskasvanud noored on mõnede noorsootöö võimalustega kursis: noortekeskused, laagrid, malevad. Samas ei olda eriti teadlikud (ja ei huvituta) erinevatest noorteorganisatsioonidest ja -programmidest (va Entrum) ja nende poolt algatatud ettevõtmistest. Põhjused, miks noored enam nii aktiivselt noorsootöös ei osale, peituvad tegevuste eale mittevastavuses, ajapuuduses, muudes kohustustes, ebameeldivas keskkonnas, kus noorsootööd teostatakse jne. Osatakse üsna objektiivselt välja tuua muutusi, mida võiks rakendada, et neis tegevustes osalemine täiskasvanud noorte jaoks kutsuv oleks, keskendudes siinkohal noortekeskustele. Mõlemad fookusgrupid nõustusid, et osaleksid hea meelega rohkem noorsootöö tegevustes, kui loodud tingimused oleksid vastavuses täiskasvanud noorte tegelike vajadustega. Lisaks oleks osalus suurem, kui noortel oleks töö- ja koolielu kõrvalt rohkem vaba aega.

Vaba aeg pere ja sõpradega ning enesearendamine

Siin tutvustatakse kahes fookusgrupiintervjuus osalenud noorte vaba aja tegevusi ja harjumusi seoses enesearendamisega ja vaba aja veetmisega laiemalt. Uuritakse, millisena näevad noored huvitegevuse mõju ja milliseid oskuseid sooviksid tulevikus veel omandada.

Vaba aja tegevustena nimetati enim sõpradega kohtumist ning sportimist. Enesearendamise ja vaba aja veetmise seisukohast mainiti veel näiteks fotograafiat, lastega tegelemist, autode remontimist, ratsutamist, lugemist, oma ettevõttega tegelemist, reisimist, filmide vaatamist, muusikainstrumendi mängimist. Mitmed vastajad tõid välja lõõgastumise ja puhkuse olulisuse peale töö- või koolipäeva, või eelistasid pigem rahulikke tegevusi. Mainiti, et oma hobidega tegelemiseks või puhkamiseks võiks vaba aega olla tunduvalt rohkem.

V7: *"Siis tegelikult hullult meeldib ka leida seda hetke lihtsalt olemiseks, et mitte, et seda palju oleks, aga nii palju kui on, siis tasuks seda nautida/ ..."*

V9: *"/ ..kuna pärast kooli ja trenni ma olen suhteliselt väsinud, siis vabal ajal ma ka lihtsalt puhkan ja magan."*

V13: *"/ ..kuna ma olen nii vana, et ma käin tööl, ja mul on vaba aeg on põiminud nagu tööga, et üsnagi palju ma teen ka õhtuti tööd ja.. arendan ühte projekti / .."*

Põhjused, miks hobidega tegeletakse, on noorte sõnul hea enesetunde ja vormi saavutamine (sportimine), sõpradega ühenduse hoidmine, eneseharimine, lõdvestumine, argipäevamurede unustamine. Enesearendust peeti oluliseks selleks, et (tulevikus) töökohal edukas olla.

V12: "Ütleme seda, et saad endale hea enesetunde ja ennast vormis hoida. Ja kuna mu töö on selline, et siiski ma pean probleemsete inimestega tegelema päris palju, siis see üldfüüsiline vorm tuleb ka mu töö juures kasuks."

V14: "Kuna ma töötan enamuse vaba aja, siis ma teen seda kõike oma tuleviku heaks / ..!"

Nagu eespool öeldud, nimetati peamise vaba aja tegevusena valdavalt sõpradega kohtumist. Peale sõprade oli loetelus poiss-sõber/tüdruksõber, vanemad/üks vanematest, õde/vend ja ... arvuti. Sõpradega suhtlemist ja vaba aja veetmist nimetati nii virtuaalsete kui reaalsete kohtumiste kujul. Kuna paljud elavad vanematest eraldi, siis on vaba aja veetmine vanematega oluliselt vähenenud. Need, kes elavad koos elukaaslasega, veedavad suure osa ajast just temaga.

V15: "/ ..!kuna ma ise elan Tallinnas ja mu ema elab Pärnus, siis temaga nii tihti ei saa."

V6: "Mina veedan oma põhilise vaba aja poiss-sõbraga / ..! ja siis mõne paari teise sõbraga, või siis veidi harvem oma vanematega."

Tegevusteks, mida siiski tehakse koos perega/vanemaga, loetleti väljakujunenud traditsioone, nagu näiteks pannkoogihommikuid või perepäevi, külaskäike, koos reisimist, ühiste hobidehuvialadega tegelemist.

V6: "/ ..! iga laupäev või pühapäev meil on siis perepäev / ..! laupäev või pühapäev siis käime koos söömas, või kinos / ..!"

V8: "/ ..!ma elan oma vanematega, nii, et ma pean nendega suht igast' asju koos tegema, aga, ee.. kui ma nendega tülis ei ole / ..!"

V7: "Vanaisaga me ehitasime koos autot. Tema aitab mind. Perega, siis kõige rohkem emaga, me istume laua taga vastamisi ja räägime erinevatel teemadel iga õhtu / ..!"

Võib öelda, et selle vanusrühma noored väärtustavad aja veetmist koos oma lähedastega nii palju, kui selleks parasjagu võimalust on. On noori, kes endiselt hoiavad peresiseselt tekkinud traditsioone, kuid on ka neid, kes selliseid asju eriti tähtsale kohale ei sea. Vaba aega

veedetakse vastavalt eluviisile - elukaaslasega, perega, üksi. Siinkohal sõltub näiteks vanematega kohtumise sagedus sellest, kui head on suhted nendega.

Vastajate seas oli nii üksikvanema perest, kui kahe vanemaga perest pärit noori. Peaaegu kõik vastajad nimetasid sõpru olulisemateks vaba aja veetmise kaaslasteks. Ajapuuduse faktor tuli sarnaselt noorsootöös osalemisele välja ka sõprade või perega veedetava vaba aja käsitluses - kooli ja töö kõrvalt jääb selleks aega vähem.

Kogemused tööturul

Siin käsitletakse kahes fookusgruupiintervjuus osalenud noorte varasemat töökogemust, tänast hõivatust tööturul (kas käiakse tööl, või mitte), oskusi seoses CV ja motivatsioonikirja kirjutamisega ning allikaid, kust leiti infot tööpakkumise kohta.

Mingil ajahetkel on tööl käinud kõik vastajatest. Alustatakse enamasti eakohastest lihttöödest, nagu rohimine, ajalehtede müük, malevatööd, maasikate korjamine, giidindus, hotelliteenindus, jäätise müümine jne. Vanuse kasvades on suundunud klienditeenindusse, tööd tehakse ka kontorites, erinevates agentuurides jne. Üks vastajatest on käinud tööl Portugalis, et uusi kogemusi saada. Intervjuu läbiviimise ajal oli tööga hõivatud 10 vastajat, viimase aasta jooksul on töötatud nii lepinguliselt kui lepinguta. Need, kes hetkel järjepidevalt tööl ei käi, tõid põhjuseks peamiselt ajapuuduse või viitsimatuse kooli kõrvalt tööle minna. Põhjuseksena, miks tööl käiakse, toodi osalt välja vajadus raha teenimiseks - elatakse vanematest eraldi või vanemad ei toeta. Lisaks hinnatakse iseseisvust, sõltumatust vanematest, mis enda teenitud sissetulekuga kaasneb.

V10: "/../Ma läksin tööle, kuna ma ei tea.. ma tundsin, et nagu.. nüüd on kool lõpetatud, et ma ei taha, et mu vanemad nagu kõike minu eest maksaksid ja tõesti nagu iseseisvaks saada, kohe kiiresti./../"

V5: "/../kuna ma olen ise siuksest väiksest külast, alevist pärit, siis ma hakkasin juba reaalselt tööle, vist kui ma olin [mõtleb] ikka väga-väga väike, noor, pisike./../ kuskil aasta aega pärast ülikoolis õppimist ma alustasin juba siukse omaette ettevõtlusega. Ja tegin ka eelmine aasta ühte vaba aja keskust. Ja hetkel teen ka erinevaid projekte ja muid sarnaseid asju – kõike siis enda jaoks ainult."

Tööd on leitud nii töövahendusportaalide (CV Keskus, CV-Online..), tutvuste, varasema töökogemuse, kui vanemate suunamise läbi. Antud valikutes domineerisid vastuste seas internet ja tutvused.

V12: "/ ..sain tööle ja siis juba sain kogemuse, aga muidugi siis ka, noh, vaatasid küll, ütleme – sealt kuulutustest, aga enamjaolt käid ikka nii, nagu ülejäänud: ükselt uksele. Ma lähen küsin otse/ ..!"

V3: "/ ..et kui sa neid töökohti saadki otsida.. võib-olla, noh, need põhilised kohad, need CV-keskused ja asjad, et.. aga osadesse kohtadesse on vahest ikka päris kõva konkurents. Mina olen jah enamus kohtadele saanud tänu tutvustele/ ..!"

Vastajad hindasid oma oskusi seoses CV või motivatsioonikirja kirjutamisega üldiselt heaks. Neid oskusi on omandatud iseseisvalt õppides (näiteks internetis teiste kirjutatuga tutvumine), koolis, vanematelt ja sõpradelt. Internetti peeti heaks allikaks, kust on võimalik leida juba varem kirjutatud CV-sid ning motivatsioonikirju, millest eeskuju võtta. Lisaks leidub töövahendusportaalide kodulehtedel soovitusi ja näpunäiteid. Koolist saadud informatsioon jäi paljudel väheseks, puudus üldse, või ei mäletatud seal õpitut. Lisainformatsiooni sooviti saada motivatsioonikirja koostamise kohta, mida peeti ebaselge eesmärgi ja sisuga dokumendiks.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et vastajatele pole töö võõras ning mõistetakse meeldiva ametikoha olulisust. Tööle suundutakse esmakordselt nii enne põhikooli, kui ka peale gümnaasiumi lõppu. Kõik vastajad on mingil ajahetkel tööl käinud ning enamus töötab ka hetkel. Suurimaks abiks CV ja motivatsioonikirja kirjutamisel on internet - ilma selleta jääks enamikel vastajatest tõenäoliselt puudu oskusi nende korrektseks koostamiseks. See on autori arvamuse kohaselt teema, millega saaksid noorsootöötajad sihtrühma valikute tegemisel kaasa aidata ning toetada.

Noorteinfo ja tugiteenused

Siin tutvustatakse kahes fookusgrupiintervjuus osalenute kogemust seoses informatsiooni saamisega erinevate noorsootöö võimaluste ja tugiteenuste kohta. Millistest allikatest on informatsiooni saadud ning kuidas seda efektiivsemalt jagada – olid põhiküsimused.

Uuritakse, milline on kokkupuude tugiteenuseid osutavate spetsialistidega ning kas nende poole pöördumisest oli kasu.

Infot erinevate vaba aja veetmise võimaluste ja tugiteenuste kohta on saadud koolist (infostendid, klassijuhatajad, huvijuhid, õpilasesindused), meediast, internetist, sõpradelt, ajalehtedest. Täiskasvanuna saadakse infot aga viimasest kolmest allikast, tudengid ei toonud esile ülikoolist saadavat infot. Kaks vastajat tõid välja, et informatsiooni vaba aja tegevuste kohta ei otsita ise, näiteks internetist, vaid saadakse seda sõpradelt -läbi nende kogemuse ja teadmiste. Kitsaskohana toodi välja see, et kooli stendidel olev info jäi paljude jaoks märkamatuks ning eelistatakse pigem suusõnalist info levitamist. Eriti efektiivseks peeti seda, kui huvijuht, mõni avaliku elu tegelane või näiteks treener käis klassides silmast silma huvitegevusest rääkimas. Mainiti, et koolis oleks võinud levitada infot ka kooliväliste huviringide kohta. Leiti, et gümnaasiumieas ja ülikoolis õppivatele noortele pole mõtet informatsiooni huviringide kohta jagadagi, kuna neil on kooli tõttu kiire ning tunnid lõppevad hilja - ei jääks aega koolisiselt millegi muuga tegeleda.

V5: "Pigem ekraani vaataks, stendi mina nagu üldse tegelt ei vaadanud, mina nagu magasin kõik üritused nii-öelda maha, kui midagi lähedat toimus. Neid ei kippunud ma üldse lugema."

V9: "Ma arvangi, et kui rääkimas käia, siis nagu ikka kuulatakse, nagu, noh, jääb meelde rohkem, kui stendide pealt."

Üks vastajatest, kes on käinud kahes koolis, tundis, et nn. eliitkoolis jagati õpilastele rohkem infot vaba aja veetmise võimaluste kohta (sh laagrid, huviringid), kui nn. tavakoolis.

V3: "Mul on nagu sihuke mulje vähemalt jäänud, et eliitkoolide nagu õpilastele nagu nii öelda jagatakse paremaid kohti või antakse neile paremaid asju, /../ et seal on nagu paremad inimesed, et neile nagu eraldatakse rohkem asju, et neile nagu panustatakse rohkem."

Kooli ajal pöördusid mure korral koolipsühholoogi poole kuus noort, viis vastajat väitised, et nende koolis polnud/pole koolipsühholoogi, või ei oldud tema olemasolekuga kursis.

Koolipsühholoogi või õpetaja poole pöördumisel abi saamises jagunesid noored kahte - need, kes said abi ning need, kes pidasid külastust mõttetuks. Probleemidega pöörduti veel õpetajate, klassijuhataja, õppealajuhataja poole. Väljaspool kooli pöörduti aga vanemate, psühholoogi, psühhiaatri ja sõprade poole mure korral. Selle kohta, milliste spetsialistide poole pöörduda probleemi korral väljaspool kooli, enamik vastajatest koolist infot ei saanud.

V13: "/../Mul oli samamoodi koolikiusamine, aga ma tõenäoliselt ei usaldand' tollel hetkel ühtegi täiskasvanud inimest, et selle probleemiga pöörduda kellegi poole/../"

Kokkuvõtvalt tõid vastajad välja informatsiooni levitamise puudusena selle, et huvipakkuvad tegevused, ringid võivad jääda märkamatuks, kuna stendidel ja infotahvlitelt ei jää teated

silma, mõnel pool need suisa puudusid. Efektivsemaks peeti seda, kui informatsiooni jagatakse silmast silma, personaalselt, eriti, kui seda teeb keegi, kes noortele eeskujuks on. Kord mainiti ka, et viimase kooliastme õpilastele ja ülikoolis õppijatele pole mõtetki huvitegevuse kohta infot jagada, kuna aega osalemiseks pole. Koolis pakutavaid tugiteenuseid kasutasid pigem vähesed, kui spetsialistide poole pöörduiti, siis oli enamasti tegu probleemse käitumise/emotsionaalsete üleelamiste puhul koolipsühholoogi vastuvõtule suunamisega.

TULEMUSED: 13-15-aastaste riskikäitumisega noorte arvamused noorsootööst Tallinnas

Noorsootöös ja huvitegevuses osalemine. Töökogemus

Teema kohta esitati üldiseid küsimusi, et teada saada, millistes noorsootöösutustes või programmides noored osalenud on ja millisena oma kogemusi üldiselt kirjeldavad. Seejärel uuriti täpsemalt ja küsiti: „Millega Sulle peale kooli tegeleda meeldib? Miks just sellega? Kus seda kõige parem teha oleks? Kellega koos Sa seda teeksid? Kui saad kujutada ette, millega tahaksid tegeleda, siis mis see oleks?“ Küsimuste eesmärgiks oli uurida, millega tegelevad noored pärast kooli või millega sooviksid tegeleda.

Vastustest selgus, et üldiselt on noortel peaaegu igas küsimist leidnud noorsootöösutuse või programmi osas kogemus ja arvamus olemas. Küsiti noortekeskuste kohta, huvikoolide, trennide, kooli huviringide, laagrite, malevate, aga ka õpilasesinduse kohta. Huvitav erisus tuleb välja eestikeelsete ja venekeelsete gruppide vahel laagrite ja tömalevate kogemuste osas - vene keelt emakeelena kõnelevatel noortel on pigem vähem laagri- ja malevakogemusi. Selle asemel veedavad nad suve n-ö niisama olles: jalutades ja linnaruumis sõpradega aega veetes (jah, ka sõltuvusaineid tarbides), mõnel üksikul juhul ka kusagil suvilas.

Ve2V1: „Põgenesin kodust, olin tagaotsitav mitu kuud, jalutasin Majaka tänaval, käisin suplemas sõpradega, ujusin jões, suhtlesin noortega, ja veel olin turvakodus.“

VeIV4: „Ma isegi ei tea, misasi on malev...“

Noored on üldiselt kõige rohkem olnud hõivatud spordiga ühel või teisel viisil – ekstreemsemad alad (näiteks võitluskunstid) on esindatud, aga ka ihaldatud, mis varasematele

uuringutele tuginedes (vt näiteks Rannala, 2014), ei ole üllatav. Ka noortekeskustes on suurem osa neist käinud. Mõni on teinud noortekeskuses ühiskondlikult kasulikku tööd alaealiste komisjoni poolt suunatuna. Kogemusi noortekeskustest kirjeldatakse erinevalt, mainides rohkem niisama olemist ja mängimist, kodutööde (koolist antud) tegemist kui ka mõningal määral organiseeritud tegevustes osalemist – toodi esile ekskursioone ja väljasõite. Hinnangud töötajatele, vahenditele, ruumidele ja tegevuse sisule varieeruvad.

Ve2V3: „Mängisin piljardit, ping-pongi, tegin kodutöid, mängisin kaarte, kõik.“

Ee1V6: „Ma olen käinud /..../ (nimetab 3 Tallinna noortekeskust) noortekeskuses ja muidugi Soomes olen ka käinud. Lihtsalt Soome noortekeskused on ausalt palju ilusamad kui Tallinna omad. Soomes on rohkem asju kui Tallinnas, reaalselt, ausalt, seal antakse lihtsalt tasuta süüa, seal on palju diivaneid ja /---/ Kui viimati (nimetab ühe Tallinna noortekeskuse) käisin, siis nad (noorsootöötajad) on arvutis. Mis mõttega noored käivad, ma ei saa sellest üldse aru.“

Ee1V5: „Ma olen muidugi käinud /.../ noortekeskuses, see on selline, kuidagi... ta on väike esiteks ja ära rikutud. Ütlen ausalt, et tekitab ebamugavust, kui sinna sisse astuda. Ta ei ole puhas, katki, aga seal on inimesed see-eest toredad. Vot.“

Seega võib noortekeskuste kogemuste juures esile tõsta piljardit, ping-pongi jt suuremaid mängu, mis noortele on meelde jäänud. Äramärkimist leiavad ka näiteks DJ-klubi, peod ja ekstreemspordihall. Vene noored räägivad rohkem kodutööde tegemisest noortekeskuses. Suhtlemine noorsootöötajatega on oluline, kuid kogemused selles on erinevad. Positiivsena mainitakse mitmel korral söömisvõimalust, ekskursioone ja väljasõite, võimalust kaasa võtta lemmikloom. Mõnel juhul soovitakse vanusepiiranguid keskusesse ja ei taheta olla koos väiksematega keskuses.

Huviringe ja trenne mainiti väga erinevaid, alates iluvõimlemisest, tantsust ja laulmisest ning lõpetades trummimängu, skaudiringi, päästeringi, poksi, sõudmise ja jalgpalliga.

Ve1V7: “Jalgpall ja ehitasin lennukeid”

Ee2V2: “Komandorühm, siuke pääste, õppisime päästma uju...uppuvaid inimesi ja siukseid asju, ja siis taipoks ja kõik vist”

Enamik noori ei tegele intervjuu hetkel mitte millegagi regulaarselt, sest neil ei ole endi sõnul piisavalt aega ja näiteks koolipäevad on liiga pikad. Ainult üks noor eestikeelsest rühmast vastas teisiti ning ütles, et käib regulaarselt võrkpallitrennis. Põhjustena, miks huvitegevus on pooleli jäänud mainiti ka tüdimist, haigust, uusi huvisid.

Ee1V4: “Tunnid lõppevad nii hilja, kui koju jõuad, oled väsinud, õpid ära ja magama”

Ee1V5: “Ei ole jah, pärast kooli nagu ei jõua, on vaja õppida ja vaba aega tahaks ka, see pole niisama”

Samuti mainiti ka seda, et takistajaks võivad olla pere ees olevad kohustused.

Ee1V5: “Aga eks jah, ma lähen koju ja teen õele tavaliselt süüa, enne kui ta koolist koju jõuab, et tal oleks kõht täis... isegi kui tahaks... või noh, tegelikult, et koolis laulmisega tegelen, et muud ei midagi”

Noorte ootused, mis puudutasid vaba aja veetmist tulevikus, olid põhiliselt seotud nende huviringidega, kus oldi varem käidud.

Ee1V2: „Trennides tahaks uuesti hakata käima”

Ee1V6: “Tahaks jalgpalli tagasi... aga kuigi mul pole üldse vaba aega ja ma tahaks kooli ära lõpetada korralikult”

Koolides pakutavate erinevate noorte vaba aja veetmise võimaluste vastu oli ka negatiivset meelestatust eelkõige seoses ringitasuga, mis toob materiaalsed probleemid korraks ka esile, kuigi see teema üldiselt intervjuudes väga ei tõstatunud.

Ee2V5: “Enamus on seal tasulised, nii et ma pigem käiks kuskil mujal kui oma koolis.”

Õpilasesinduste kohta väga palju üldiselt ei teatud, kui üksik erand välja arvata – oli vähemalt kuulnud esinduse kohta.

Ee2V8: „Mu klassivend tegeles sellega.”

Tulevikku puudutavate küsimuste vastamisel toodi enamasti välja, et mingil hetkel sooviksid vastajad töö leida, mis samuti eespool teoreetilises osas kirjeldamist leidis. Mainiti ka töökogemusi, sealhulgas illegaalseid (näiteks striptiis), kuid üldiselt olid töökogemused saadud läbi töömaleva ja suvel. Ühes venekeelses rühmas töö kohta küsimust ei esitatud intervjuu käigus.

Ve2V7: “Mind kõige rohkem huvitab töö, muu ei huvita”

Ee1V5: “Ma tahaks... lähen õppima hotellindust, aga tahaksin olla baaridaam”

Ve1V7: „Mina töötasin mingi perioodi, see oli mitte väga hea töö. Tegelikult võib seal töötada alates 18. Aga mina sain sinna läbi tutvuste. /---/ Lihtsalt ma ei leidnud normaalset tööd... striptiisis.”

Seega võib kokkuvõtvalt öelda, et riskikäitumisega noored on ühel või teisel viisil osalenud noorsootöös, regulaarsemad kogemused on seotud spordi ja huviringidega. Saadud töökogemused on tulnud läbi noorsootöö võimaluste, mitmetel ei olnud töökogemust. Regulaarsed harrastused on katkenud kas ajapuudusel, perekonna tõttu (näiteks kohustused õdede-vendade hoidmisel), tüdimusest või haiguse tõttu. Mõnel juhul on takistused ilmselt seotud ka materiaalseste põhjustega. Noortekeskustes on enamus käinud, sealjuures suunatuna ka läbi alaealiste komisjoni – kogemused, hinnangud ja arvamused on erinevad. Suvel on laagrites ja töömalevas käinud pigem eestikeelsed noored, kuigi mitte eranditult. Suvi on vastuste põhjal ka kõige tõenäolisem aeg riskikäitumise viljelemiseks.

Vaba aeg pere ja sõpradega. Suhted vanematega.

Lisaks noorsootöö võimalustele veedetakse vaba aega koos sõpradega, kas siis lihtsalt koos olles, lõbutsedes, pidutsedes, mahajäetud majades vm käies või sõltuvusaineid tarbides. Venekeelsetes gruppides toodi rohkem esile jalutamist koos sõpradega. Perega koos väga palju aega ei veedeta, üksikul juhul on maintud teatris või kinos käimist. Peresuhteid, kui üldse kirjeldati, siis sagedamini konfliktsetena. Paar osalejat mainisid reise koos vanematega, aga seda pigem teises riigis elavale vanemale (aga ka õele) küllaminekuna. Eestikeelsetes rühmades räägiti enam sugulastel sünnipäevadel käimisest, maakoju sõitmisest, koos väljas söömas käimisest.

Ve1V1: “Mitte ainult: sööme, magame, istume netis koos (erinevad arvutid), jalutame mõnikord koos, sööme šašlõkki vahepeal.”

Ve2V3: „Lähen koju, viin õpikud, pärast lähen jalutama, võib olla põllule jalgpalliplatsile või hooletusse jäetud majja, erinevad kohad on.“

Ee1V4: „Nädalavahetusel mõtled, et võtaks end lõdvaks, istud oma kodus voodis ja sööd krõpse, vaatad filme. Siis tuleb ema ja ütleb – kao välja, mine ole sõpradega. Siis paned riidesse, et minna sõbranna poole, siis on, et – kus lähed, mis kellaks koju tuled, isa ütleb, et kell 11 ole kodus ja mitte varem. Jälle probleem. Jõuan kaks minutit varem, saadetakse ukse taha ja öeldakse, et tule uuesti, kui kell on 11.“

Ee2V3: „Keegi kutsub sind jooma ja siis sa lähed jooma ja järgmine hetk sa vaatad, et sul on 10 sõbrakutset ja järgmisel korral kutsutakse jälle jooma ja nii nad tulevadki.“

Mainiti, et just tänu sõpradele hakati ühe või teise trenniga või huvialaga tegelema või külastati ka noortekeskusi. Kas võib siin peituda ka tühimise põhjus, kuna tegemist ei olnud isikliku huviga?

Ee1V4: „Ma arvan, et sõbrad kutsusid /.../ noortekeskusesse.“

Suhteid vanematega kirjeldati üldiselt pigem keerulistena ja konfliktsetena. Peredes ilmneb vastustele tuginedes nii vaimset kui ka füüsilist vägivalda. Oma vastustes püüdsid noored olukordi lasta paista kergemana ja läbi huumori (naersid keerulisi olukordi kirjeldavate vastuste juures). Oli ka näiteid mõistvatest, aga ehmunud vanematest, keda kirjeldati, et nad ei oska lihtsalt aidata ega midagi peale hakata (riskikäitumisega). Oli näiteid vaimse tervise probleemidest nii vanematel kui ka osalejatel endal. Oli näiteid hoolimatusest ja ignoreerimisest ning üksildusest.

Ee2V5: „Ee... selles mõistes, mu ema oli mõistev, me rääkisime sellest kõigest, ta tahtis abi otsida ja nõustasin, et ta võiks veidi rangem olla, minu arust on ta liiga leebe...“

Ee1V6: „Nii ja naa on sellega. Kasuisa ei salli üldse, sest ta on väga ülbe iseloomuga mu kallal. Ta ei salli mind ka ja kui me mõliseme, siis ta karjub väga kurjasti ja kui ta on väga närvis, võib ta kätt ka tõsta ja ei tea iial, millal käsi võib üles tulla või alla.“

Ve1V3: „Meil on neutraalsed suhted, välja arvatud mõned närvivapustused. Igaüks elab omas maailmas ja teineteist ei märka.“

Ve2V1: „Kasuisaga leiab kontakti, emaga ka saab, kui püüda. Kui me riidleme, ta peksab mind ja ma vastan ka, kaklen temaga (naerab närviliselt).“

Kokkuvõtlikult võib öelda, et sõbrad mängivad 13-15-aastaste riskikäitumisega noorte elus ja vaba aja veetmises olulist rolli, märksa olulisemat kui perekond. Riskikäitumiseni jõutakse sageli koos sõpradega. Kehvad lähisuhted perekonnas on üks olulisemaid põhjuseid, miks sõbrad paremate ja väärtuslikemate kaaslastena tunduvad. Saadud tulemusi kinnitavad muidugi ka mitmed varasemad uuringud.

Riskikäitumine.

Kuigi riskikäitumisest ja õigusrikkumistest rääkimine võiks tunduda piinlik, siis vastupidi, noored kõnelevad oma õigusrikkumistest ja muudest n-õ kahtlastest tegudest üsna avatult. Kohati võib jääda mulje, et oma tegudega lausa uhkustatakse, mis vanusrühma silmas pidades on ka üsna tõepärane. Samas on asju, millest rääkida ka häbenetakse, näiteks mõnel juhul

politseile vahelejäämisest. Riskikäitumist on alates sõltuvusainete tarbimisest, kodunt põgenemistest, hulkumistest, vargustest ja mahajäetud majades ööbimistest kuni vandaalitsemistele ja peksmisteni välja.

Ee2V3: „Ma olin sõbra mapskari sünnipäeval... ja siis... ma olin... tegin igasuguseid narkootikume ja olin juuatäis ja kuulen, et keegi peksab vastu ust, kuid oksendasin seal, olin vannil kõrval. Ärkasin üles, kedagi polnud ja panin pidu edasi.“

Ve2V2: „Noh ei tea, vandalism, tänavakaklused, ei tea... varastamine, ei tea mis veel.“

Ve1V7: „Naabrid kaebavad, et ma kuulan liiga kõvasti muusikat. Vanaprouad küsivad, et kuidas nii ilus tüdruk nii halvasti käitub. Mulle nende meetmed ei meeldi.“

Küsimuse peale, et mis võiks aidata neil taolisest käitumisest loobuda, on sageli vastuseks, et kedagi täiskasvanutest kuulata ei soovita. Vanemate reageeringud sarnanevad eespool kirjeldatule: passiivsest ja nõutust karistava ja agressiivseni välja. Üks nooruk ütleb, et teda võibki aidata ainult Tallinna Laste Turvakeskus.

Kokkuvõttes on noorte riskikäitumine üsna kirev ja ohtlik ning perekonna toetus selle vältimiseks pigem oskamatu, ebaühtlane või nõrk.

Info- ja tugiteenused.

Sellelt sihtrühmalt küsiti küsimusi põhiliselt selle kohta, kust nemad abi ja infot saavad. Sugugi mitte üllatuslikult (tuginedes ka varasematele uuringutele, vt nt Rannala, 2014) tuli välja, et spetsialiste (koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, õpetaja, lastekaitsetöötaja) pigem ei usaldata ning nendesse suhtutakse eelarvamusega. Mõni üksik osaleja kinnitas, et ta julgeb näiteks sotsiaalpedagoogiga rääkida koolis. Mitu vastust olid sellised, mis viitasid asjaolule, et koolist puudutakse palju, mistõttu sagedast kokkupuudet koolis töötavate spetsialistidega üldse ei olegi.

Ee2V8: „Mul küll klassijuhataja vaatab lolli näoga vastu lihtsalt.“

Ee1V4: „Kui räägid klassijuhatajale, siis ta läheb õpetajate tuppa ja siis teab terve kool ja siis osad õpetajad tahvli ees ütlevad, et oi näed, sel tüdrukul on see probleem.“

Ve1V7: „Mina isiklikult ei usu spetsialiste. Uskladust pole. Nad on mulle võõrad inimesed, ma ei usu, et nad saavad mind aidata. Mul võtab palju aega, et hakata usaldama.“

Ve1V1: „Ma pigem oma sõbraga suhtlen. Spetsialistide poole ma ei pöördu.“

Siin tõstatub mitu teemat, millest olulisim on ilmselt usalduse saavutamine, mis nõuab aega, aga ka täiel määral konfidentsiaalsuse hoidmist, mis teatud olukordades on muidugi võimatu (ohtlik endale või teistele olukorras näiteks). Ebaprofessionaalne käitumine õpetajate poolt koolis, noorte naeruvääristamine ja häbistamine teiste ees võib hävitada soovi abi otsida ja tõugata eemale. Abi minnakse otsima pigem sõprade juurest (aga meenutagem, et sõbrad on samuti pigem riskikaltid) või täiesti tavalistelt inimestelt – mainiti vanaema, kooli koristajat, noort vennanaist näiteks.

KOKKUVÕTE

Tänast aega, sh noorust iseloomustab üldine ebakindlus tuleviku suhtes ning valikute paljusus, millega kaasneb suutmatus, aga ka oskamatus otsustada. Elu ei ole sirgjooneline, vaid liigutakse üha enam erinevate huvialade, töö- ja elukohtade ning suhete vahel, tihti ei suudeta ühele tegevusele pikemaajaliselt pühenduda. Kuigi valikute suur hulk ei ole tingimata eranditult negatiivne nähtus, on see väljakutseks noortega töötavatele inimestele õpetada noori orienteeruma selles paljususes ning toetada neid valikute langetamisel. Selleks, et noored suudaksid valikutes orienteeruda, on tarvis neid kaasata, toetada ja nõu anda. Eespool mainitud on vajalik tasakaal kolme tingimuse vahel: noor peab tundma, et tehtav on tema jaoks väljakutse, et tehtust saab keegi silmnähtavat kasu ning tajuma seotust juhendajate, kaaslaste, kogukonnaga jne. Ka käesolevas uuringus tulid nimetatud aspektid hästi esile, kuigi kahe erineva sihtrühma juures ehk erineval moel. Nii on vanemate kui 18 eluaastat noorte jaoks isiklik areng ja kasu ning seotus kogukonnaga, grupiga võib olla veidi olulisem kui vanuses 13-15. Samas on väljakutse (sealhulgas hasartne ning adrenaliinitõusu võimaldav tegevus isegi) olulisem riskikäitumisega noorte jaoks, kuigi ka gruppi kuuluvus.

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli kirjeldada Tallinna noorte arvamusi ja eelistusi vaba aja sisustamise osas kahes sihtrühmas:

- 1) noored vanuses 18-26 eluaastat;
- 2) riskikäitumisega või riskiohus noored vanuses 13-15 eluaastat.

Uuring näitas, et 18-26-aastaste noorte seisukoht on, et noorsootöö tegevustest osavõtmiseks napib aega ning tahet, harvem rahalisi võimalusi. End peeti liiga vanaks, noorsootöö sihtgruppi mittekuuluvaks. Vastajad olid noorsootöö võimalustega üldiselt kursis: teati noortekeskustest, laagritest, malevatest, noorteprogrammidest ja noorteorganisatsioonidest. Samas ei oldud sisust väga teadlikud või ei pakkunud need tegevused lihtsalt huvi. Noorsootöös mitteosalemise põhjustena toodi välja tegevuste ja tingimuste eale mittevastavust, ajapuudust, muid kohustusi, mitteesteetilist keskkonda jne. Fookusgruppides osalenud noored nõustusid, et osaleksid hea meelega enam noorsootöö tegevustes, kui loodud tingimused oleksid vastavuses nende tegelike vajadustega. Lisaks oleks osalus suurem, kui noortel oleks töö- ja koolielu kõrvalt rohkem vaba aega. Soovitustena, kuidas näiteks noortekeskuseid täiskasvanud noortele atraktiivsemaks muuta, toodi välja erinevate tugiteenuste pakkumine, renoveerimine, küllastajate kontingendi kontrollimine

(vanusepiirangud), võimaluste mitmekesistamine, printimis- ja õppimisvõimaluste loomine jm.

18-26-aastased noored väärtustavad uuringu põhjal vaba aja veetmist koos oma lähedastega. Oli neid, kes endiselt hoiavad üleval peresiseselt tekkinud traditsioone, kui ka neid, kes selliseid asju tähtsaks ei pea. Vaba aega veedetakse vastavalt elulaadile ja –korraldusele, kas elukaaslasega, perega, sõpradega või üksi. Vanema(te)ga kohtumise sagedus sõltub sellest, kui head on omavahelised suhted. Peaaegu kõik vastajad nimetasid sõpru ühtedeks vaba aja veetmise põhilisteks kaaslasteks. Ajapuuduse faktor tuli sarnaselt noorsootöös osalemisele välja ka sõprade või perega veedetava vaba aja teema juures – kooli ja töö kõrvalt jääb selleks aega vähe.

Töökogemuse on mingil hetkel omandanud kõik uuringus osalenud 18-26-aastased noored ning hinnatakse sobiva ja meeldiva ametikoha olemasolu. Enamus uuringus osalenud noori töötas ka intervjuu toimumise seisuga. Tööle suundutakse esmakordselt nii enne põhikooli, kui ka peale gümnaasiumi lõppu. Suurimaks abiks CV ja motivatsioonikirja kirjutamisel on internet – ilma selleta jääks enamikel vastajatest tõenäoliselt puudu oskusi nende korrektseks koostamiseks. Informatsiooni levitamise puudusena toodi välja asjaolu, et huvipakkuvad tegevused, ringid võivad jääda märkamatuks, kuna stendidel ja infotahvlitelt ei jää teated silma ning mõnes koolis need suisa puuduvad. Efektivseks peeti, kui informatsiooni jagatakse silmast silma, eriti, kui seda teeb eeskuju või tuntud persoon. Kord mainiti ka, et viimase kooliastme õpilastele ja ülikoolis õppijatele pole ajanappuse tõttu mõtetki huvitegevuse kohta infot jagada. Koolis pakutavaid tugiteenuseid kasutasid pigem vähesed ja kui spetsialistide poole pöörduti, siis oli enamasti tegu probleemse käitumise või emotsionaalsete üleelamistega (koolipsühholoogi vastuvõtule suunamisega).

Uuring näitas, et 13-15-aastased riskikäitumisega noored on noorsootöö võimalustega kursis ning enamusega on ka kogemus olemas. Noored olid osalenud huvitegevuses (eelistatud olid sport ja tants, kuid valikus oli muudki), olid käinud noortekeskuses, laagris ja töömalevas. Viimase kahe osas oli kogemust rohkem eesti keelt emakeelena kõnelevatel noortel. Intervjuu tegemise ajal osales ainult üks noor regulaarses huvitegevuses. Osalus kogudest oli selles sihtrühmas kuulnud vaid üks noor. Põhjusteks, miks enam noorsootöös ei osaleta, toodi ajapuudust (pikad koolipäevad ja palju õppida), tüdimust, haigust või muid huve. Vaba aega eelistatakse veeta koos sõpradega, sealjuures kaasneb sellega ka sage riskikäitumine. Silma

jäi asjaolu, et just suvisel perioodil ei ole noortel midagi teha ning vaba aega veedetakse sõpradega koos jalutades, mahajäetud hoonetes kolades, suvilas, rannas jm. See on ka aeg, kus proovitakse mõnuaineid ning satutakse pahandustesse. Kindlasti on suvine aeg noorsootöö jaoks just seda sihtrühma silmas pidades väljakutseks.

Selle sihtrühma noored on huvitatud töö leidmisest ja tööle minemisest, sealjuures töökogemus oli mõnel üksikul ja siia mahtus ka illegaalne töö alaealisena striptiisiklubis.

Suhteid oma vanemate või kasuvanematega kirjeldati sagedamini konfliktsete ja keerulistena. Tõstasid vaimse ja füüsilise vägivalda, vaimse tervise, hoolimatuse ja vanemate vanemaks olemise oskamatus probleeme. Ühist vaba aega pigem ei veedeta koos, sealjuures mitmel juhul noori tõrjuti kodust eemale või nad olid ka ise ära jooksnud. Mõnedel noortel (rohkem eesti keelt emakeelena kõnelevatel) oli koos teatris, kinos või restoranis söömas käimise kogemus koos vanematega ning sugulaste külastamise ja maakodus käimise kogemus. Vanemate tõrjumine või keerulised suhted nendega on omakorda ajendiks, miks eelistatakse aega veeta koos sõpradega.

Positiivseid arvamusi tugispetsialistide tööst koolis või mujal üldiselt ei esitletud. Valdavaks oli arvamus, et spetsialiste ei saa usaldada, nad on võõrad ja usaldus ei teki nii ruttu, nad võivad usaldust kuritarvitada (eriti koolis hakkavad jutud levima). Kui kellegi täiskasvanu juurde minnaksegi oma murega, siis on see pigem mõni sugulane, sõbranna ema või koristaja koolis. Noorsootöötajaid ei mainitud selles kontekstis, kuid samas noortekeskuste teema juures rõhutati, kui tähtis on see, et noorsootöötaja oleks huvitatud ja tuleks ise suhtlema.

Tallinna noorsootöö arendamise seisukohast võiks teha järgmised ettepanekud:

- 1) luua täiskasvanud noortest koosneva töögrupiga Tallinnasse veel 18–26-aastastele noortele mõeldud noortekeskusi, kus võiks pakkuda võimalusel tugiteenuseid; kus oleks eakohane mitmekülgne keskkond, informatiivsed üritused ning koosviibimised;
- 2) nii noorteni kui ka noorsootöötajateni tuleb viia arusaam, et noorsootöö sihtgruppi kuuluvad ka vanemad, st kuni 26-aastased noored;
- 3) keskenduda suviste tegevuste planeerimisel eriliselt 13-15-aastastele riskikäitumisega noortele;
- 4) suurendada riskiohus noortele mõeldud töökogemuse toetamise ja tugiteenuste (näiteks esmase nõustamise või Murdepunkti metoodika) tegevuste arvu noortekeskustes.

KASUTATUD ALLIKAD:

- Batueva, V., Kirss, L. (2012). Eesti noorte osalemine noorsootöös. *Noorteseire aastaraamat 2011*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Cameron, J. (2005). *Focussing on the Focus Group. Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press: 2005.
- Cannel, C.F., Kahn, R.L. (1968). *Interviewing*. Addison-Wesley
- De Backer, K., Jans, M. (2002). *Youth (-work) and social participation. Elements for a practical theory*. Flemish Youth Council JeP! Brussels: 2002.
- Enn, Ü. (2013). Kaasav noorsootöö – mõistetest ja tähendustest. Ja sellest, milline tähendus on kaasaval noorsootööl – Jüristo, Kristi (toim.). *Kaasava noorsootöö käsiraamat*. Tallinn: Sihtasutus Archimedes Euroopa Noored eesti büroo.
- Hoikkala, T. (2009). The diversity of youth citizenship in the European Union. *Young. Nordic Journal of Youth Research*, vol 17 nr 1, 5-24.
- Kost, R. (2013). *Noortepoliitika*. Noorsootöö õpik. Sihtasutuse Archimedes Euroopa Noored Eesti büroo.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*: Tallinn
- Mägi, E., Nestor, M. (2012). Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud. Keskkaridusastme lõpetajate valikute uuringu lõpparuanne. Tartu: Poliitikauuringute Keskus Praxis. [2015, märts 1]. http://praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/Koolilõpetajad_uuring.pdf
- Peterson, L. (2014). *Noortevaldkond kui noortele hääle andja*. Noorteseire aastaraamat 2013. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Praxis (2014). *Noorsootöö tulemuslikkuse hindamine*. Noorteseire aastaraamat 2013. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Rannala, I-E. (2014). *Dialogi olulisusest töös riskikäitumisega noortega. Alaealiste komisjonide näitel*. Tallinna Ülikooli sotsiaalteaduste dissertatsioonid 76: Tallinn 2014
- Tallinna noorsootöö arengukava 2012-2016. [2015, jaanuar 20]. <https://www.riigiteataja.ee/akt/409032013061>
- Tallinna noorsootöö arengusuunad 2006-2010. *Riigi Teataja I*. 2006, 40, 481.
- Taru, M., Reiska, E., Nimmerfeld, G. (2010). *Tallinna noorte osalemine noorsootöös. Koolinoorte ja lapsevanemate arvamus*. Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Tallinna Ülikool: 2010
- Taru, M. (2013). *Koolist tööle, lapsest lapsevanemaks*. Riigikogu Toimetised 28. Tallinn:

Riigikogu Kantselei. [2015, jaanuar 15].

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16524>

Trumm, A. (2013). *Noored ja sotsiaalne kaasatus*. Noorteseire aastaraamat 2012. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Trumm, A., Kasearu, K. (2013). Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte sotsiaalne tõrjutus - SA Poliitikauuringute Keskus Praxis (koost.). *Noored ja sotsiaalne kaasatus. Noorteseire aastaraamat 2012*, 25-34: Tallinn, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Eesti Noorsootöö Keskus

Ungar, M. (2005). *Handbook for working with children and youth. Pathways to Resilience across cultures and contexts*. California: Sage publications

Vennik, E., Tamm, D. (2008). *Osale. Ütle, kui mõtled! Osaluskogumik*. Eesti Noorteühenduste Liit. Tallinn: 2008

Williamson, H. (1997). Youth Work and Citizenship – in Bynner, John; Chisholm, Lynne; Furlong, Andy (eds.). *Youth, Citizenship and Social Change in a European Context*. Gateshead: Asgate

LISA 1. Fookusgrupiintervjuude küsimused

I osa

1. Millises huviringis/treeningus Sa oled osalenud? + *Kui kaua? Mis Sind selle juures huvitas? Kui kaua Sa seal käisid?*
2. Milliseid noortekeskusi Sa oled külastanud? + *Mida Sa seal tegid? Kui sageli Sa seal käid? Kuidas Sa esimesel korral sinna sattusid? Läbi sõprade/ürituse/kooli vms? Mis Sulle seal meeldis/ei meeldinud? Mida võiks seal pakkuda Sinu vanusegrupile?*
3. Kas oled osalenud laagrites/malevates/spordiklubides/kooli huviringides?
4. Millist infot jagati koolis erinevate vaba aja tegevuste kohta?
5. Mida Sa oled kuulnud õpilasesinduse tööst? + *Mida arvad neist, kes sinna kuuluvad?*
6. Kas on mõni teine noorteühendus või organisatsioon, kus oled hetkel või oled olnud aktiivne? + *Nimetada. Mis põhjustel oled nendega liitunud?*
7. Mida oled kuulnud ENList ehk Eesti Noorteühenduste Liidust? + *Kas Sul on aimu, millega see organisatsioon tegeleb? Kas oled teadlik erinevatest kampaaniatest, millega ENL tegeleb, nt valimisea langetamine, demokraatiaprojektid, osaluskogud? Milliseid mõtteid nendest projektidest kuulmine tekitab? Mis oleksid põhjused miks, või miks mitte, antud teemade arutluses kaasa lüüa?*
8. Millistest organisatsioonidest oled kuulnud, mis aitavad noortel tegeleda ettevõtlusega või algatada midagi? + *Kas oled kaalunud mõne taoliste programmiga liitumist tegevusega liituda?*
9. Mida tead noortevahetuse võimalustest välismaal? *Mis põhjustel osaleksite või ei osaleks mõnes rahvusvahelises projektis?*

II osa

1. Millega Sulle vabal ajal tegeleda meeldib? + *Miks just sellega? Kus seda kõige parem teha oleks? Kellega koos Sa seda teeksid?*
2. Kui tihti Sa sellega tegeleda tahaksid? + *Kui pikalt üks „kord“ võiks kesta? Kui vanalt alustama peaks? Kui kaua sellega tegeleda võiks?*
3. Mida head see Sulle teeb? + *Mis tundeid see Sinu tekitab? Kuidas sellega tegelemine Sulle tavaelus kasuks tuleks (kool, töö, suhted)? Kuidas sellega tegelemine teistele (perele, sõpradele) kasuks tuleks, kui Sina sellega tegeleks?*

4. Kui toovad välja, mõne tegevuse, siis: *Kuidas see hobi/harrastus Sind arendab?*
5. Milliseid oskusi või teadmisi soovid omandada tulevikus läbi harrastuste tegelemise?

III osa

1. Kust Sa tavaliselt saad info vaba aja veetmise võimaluste kohta? + *Sõpradelt, vanematelt, koolist (õpetajatelt, sotsiaalpedagoogilt jne)*
2. Kui Sul on mure/küsimus, siis kelle poole pöördud? Milliste probleemidega? + *Kas sa oled abi saanud? + Koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, lapsevanem, lastekaitsetöötaja jne*
3. Millist infot koolis jagati selle kohta, kust saab tuge, kui on mõni probleem? + *Milliseid kohti nad on soovitanud?*
4. Milline on Sinu töökogemus? + *Mis olid põhjused, et Sa läksid tööle? Mis aitas kaasa töö otsimisel?*
5. Kust oled saanud teadmisi tööleidmise kohta, nt kuidas vormistada CVd, kirjutada avaldust jms? + *Milliseid teadmisi oleks Sul juurde vaja, et leida meelepärane töö?*

IV osa

1. Kellega koos Sa oma vaba aega veedad ? + *Perega, sõpradega (koolist, huviringidest, peresõbrad, tänavalt, internetist).*
2. Mida teete koos perega?
3. Mida te sõpradega koos teete?
4. (Kas oled jäänud vahele politseile? + *Millega? Või on õnnestunud pääseda vahele jäämata?*)

LISA 2. Fookusgruppides osalejate täpsustatud andmed

Tabel 1. 18-26-aastaste fookusgruppides osalejate täpsustatud andmed

	Sugu	Vanus	Elukoht	Pere suurus
V1	M	21	Mustamägi	3-lapseline
V2	M	19	Mustamägi	3-lapseline
V3	N	20	Südalinn	Ainuke laps
V4	N	21	Nõmme	2-lapseline
V5	N	18	Nõmme	3-lapseline
V6	N	18	Kesklinn	2-lapseline
V7	M	21	Haabersti	2-lapseline
V8	N	18	Nõmme	2-lapseline
V9	N	18	Nõmme	3-lapseline
V10	N	20	Põhja-Tallinn	3-lapseline
V11	N	20	Mustamägi	2-lapseline
V12	M	24	Põhja-Tallinn	Ainuke laps
V13	N	26	Põhja-Tallinn	5-lapseline
V14	M	24	Kesklinn	2-lapseline
V15	N	21	Kesklinn	2-lapseline
V16	N	21	Lasnamägi	4-lapseline

Tabel 2. 13-15-aastaste riskikäitumisega noorte fookusgruppides osalejate täpsustatud andmed

Fookusgrupi ja vastaja tähis	Sugu	Vanus	Elukoht	Pere suurus
Ee1V1	N	15	Mustamäe	5-liikmeline
Ee1V2	N	15	Lasnamäe	4-liikmeline
Ee1V3	N	13	Lasnamäe	5-liikmeline
Ee1V4	N	15	Nõmme	7-liikmeline
Ee1V5	N	15	Kesklinn	5-liikmeline
Ee1V6	N	15	Lasnamäe	5-liikmeline
Ee2V1	M	14	Nõmme	2 last peres
Ee2V2	M	15	Haabersti	2 last peres
Ee2V3	M	14	Mustamäe	Ainus laps
Ee2V4	N	14	Lasnamäe	2 last peres
Ee2V5	N	15	Põhja-Tallinn	6 last peres
Ee2V6	N	14	Kesklinn	5 last peres
Ee2V7	M	15	Pirita	2 last peres
Ee2V8	M	15	Mustamäe	Ainus laps
Ve1V1	M	15	Lasnamäe	5-liikmeline
Ve1V2	M	15	Mustamäe	4-liikmeline
Ve1V3	N	15	Lasnamäe	4-liikmeline
Ve1V4	M	15	Mustamäe	5-liikmeline
Ve1V5	N	15	Lasnamäe	4-liikmeline
Ve1V6	N	15	Lasnamäe	5-liikmeline
Ve1V7	N		Põhja-Tallinn	Ainus laps
Ve1V8	N	14	Lasnamäe	Ainus laps
Ve2V1	N	13	Lasnamäe	5-liikmeline
Ve2V2	M	13	Lasnamäe	4-liikmeline
Ve2V3	M	13	Lasnamäe	
Ve2V4	N	15	Lasnamäe	3-liikmeline
Ve2V5	N	14	Lasnamäe	4-liikmeline
Ve2V6	M	14	Põhja-Tallinn	3-liikmeline
Ve2V7	M	14	Põhja-Tallinn	9-liikmeline
Ve2V8	N	13	Haabersti	4-liikmeline

